

bién un gran recordador y justiciero, que dió vida espiritual y cuadro magnífico a esa gran epopeya vivida y a esa gran tragedia sufrida por Servet, otro olvidado de su época, entrado ya en el panteón de la historia humana y en el martirologio de la independencia del pensamiento con todos los honores debidos a su existencia y a su muerte.

Si estas breves líneas sirven en algo a esa justicia póstuma, a esa restitución moral que debemos a aquéllos que todo moralmente nos lo dieron, me consideraré satisfecha, declarando, desde luego, que si la idea fuese aceptada y secundada, a ella dedicaría con gusto aquéllas de mis modestas fuerzas que fuesen utilizables.

FEDERICA MONTSENY

HEROÏNES

(LEGENDES HISTÓRIQUES)

Como rendido homenaje a la gran figura de Pompeyo Gener, ofrecemos a nuestros lectores, en esta sección de «Escritores desconocidos y autores olvidados», un fragmento de su obra «La deessa grega», en la lengua en que fué escrita, como una de las bellas páginas de su obra total.

La intel·lectualitat d'Atenes tenia son centre en els jardins d'Academos. Aquests es trobaven fora de les muralles, en el barri de la Ceràmica, més enllà de la porta Dípila. El riu Cefis ofrenava ses aigües transparents a aquell lloc plàcid i solitari, voltat de jardins, en mig del camp, quasi amagat pels frondosos arbres: plàtans d'amples fulles, oms silvestres i aromàtics cedres. Dotze oliveres sagrades rodejaven l'altar de la deessa Pal·las Atenea i el de les nou Muses, que n'era pròxim; i en altres llocs, ençà i enllà de la floresta, s'alçaven els altars d'Eros, Heracles i Prometeu, prop dels quals hi havia elegants bancs de fusta o de marbre penel·lic. Tot convidava a la meditació i a pensar o somniar: la puresa de l'aire, el silenci i la solitud del bosc. Era el temple de la Idea: els intel·lectuals (poetes, pensadors, filòsofs) hi solien anar a fruit d'un esbargiment amable, discutint les últimes troballes de les ciències, les regles de les arts, les teories de la filosofia. En les discussions d'aquells pensadors, tot era permès amb tal d'expressar-se en les formes més convenientes, a les quals mai cap d'ells mancava. Fins els déus hi eren discutits: mai en so de mofa, sempre en virtut de les idees. En una d'aquelles controvèrsies, en tractar-se de la teogomia del Poema d'Hesíode, un va sostenir que els déus eren tan sols uns purs antropomorfismes. «Si el bou i el lleó sabessin pintar, pintarien els déus tal com són ells mateixos.» Un altre n'hi hagué que va negar-ho tot, fins el moviment, afirmant que tot el món físic era parenga pura. I entre els intel·lectuals i els pensadors es veien els estrategues, els artistes i les més belles hetaires, a les quals delectaven especialment discussions tan elevades.

I, en mig d'aquella elegància en el dir i en el bon gust en l'expressar, es presentaven, tranquils i joiosos, els demolidors de mites, els constructors de nous sistemes que preparaven els gèrmens d'una evolució futura.

A Atenes, els ciutadans a l'antiga temien l'Acadèmia. Els semblava sentir una veu llunyana menaçadora. Els esperits forts i lliures, els joves, que ja havien

fet jurament a la Pàtria de deixar-la més gran del que l'havien trobada, al davant de la deessa Atenea, en dar-los les armes, pareixien acceptar el moviment filosòfic per certa elegant curiositat; més els aristòcrates donaven tota la culpa del progrés de l'onada demolidora i audaç, que anava avançant de dia en dia, a Pericles, car era degut això a sa gran tolerància. I fins se li retreia el discórrer amb el seu mestre Anaxàgores sobre la divinitat. Més, com alçava grans temples per als déus de la Pàtria, no s'atreveïa a formular llurs acusacions d'una manera concreta. També el seu gran amic, l'escultor Fidies, era acusat en veu baixa d'haver representat Pericles, en el combat de les amazones, llençant una fletxa, i de si havia pres o no per model Aspàsia, vestida a propòsit per a fer les divines formes que sota son pèplum deixava endevinar la deessa Atenea, abans d'ésser posada al Partenon. Altres volien veure Aspàsia en Dejanira dominant Hèrcules, i ella era acusada de tots els atreviments dels amics de Pericles, els *Pisistràtides*, com els conservadors els nomenaven. Fins hi havia qui temia que ella no volgués fer d'ell un rei. Però el poble democràtic, que estimava de debò el seu gran estratega i orador, menyspreava aquestes suposicions calumnioses d'alguns aristòcrates.

La tàctica del partit aristocràtic era sàvia i perversa. Volia fer creure a la democràcia que se la menava cap al despotisme. Però el poble estava tranquil, ja que veia en ell el primer ciutadà d'Atenes per la virtut, el valor i l'eloqüència.

En els jardins d'Academos, una tarda de primavera en què es podia ben dir que hi bategava tota l'ànima de Grècia, tots els intel·lectuals estaven impacients esperant l'arribada d'Anaxàgores. Pericles i Fidies els havien anunciat, el dia abans, que el gran filòsof els explicaria algunes idees sobre l'origen del món, l'esdevenidor de les religions i algunes altres coses transcendents, i estaven esperant ansiosos la conferència. Els amics de Pericles

constituïen la majoria dels deixebles del professor, i formaven una gran part del públic.

Mentrestant, uns quants intel·lectuals tenien una discussió molt animada, amb unes hetaires, sobre quin era el millor present que el déus havien fet als mortals.

—Els ulls—digué Zeuxis;—perquè sense ells la Naturalessa no se'ns presentaria encantadora com una visió màgica.

—El Talent—va afirmar Clitarcos;—més a més si arriba a ésser geni. Llavors iguala l'Home a la Divinitat, car crea.

—Jo trobo—replicà la bella Ismènia—que res hi ha com l'Amor. Ell, fill de Venus, és qui perpetua la raça. Sense ell, els homes i les dones viurien tristos i desapareixerien.

—Doncs jo penso que el millor és la Vida,—va dir amb entusiasme Eucaris la formosa.—Aquest és el veritable present dels déus. Res hi ha comparable amb el plaer de viure, sobretot quan se sent i es posseeix conscientment la Vida; quan la persona, en ple coneixement, es dona compte que viu amb tot el seu ésser.

—I sense amor?—replicà Ismènia.

—Encara que fós jo sola en el món, mentre hi haguessin ocells, i flors i aire... una embriaguesa divina s'empararia de mí i em produiria l'Eufòria. Oh, la Vida! Res hi ha sense ella. Sí, és la cosa més sagrada de la terra! Tot s'ha de regular per ella, i tot quant la privi o disminueixi, és un crim.

I aquí la figura d'Eucaris prengué una expressió sublim.

En això va arribar Fidies tot pensatiu.

—Estàs trist?—li preguntà un amic.

—Per diverses causes—respongué l'escultor.—Ja la calúnnia em comença a atacar.

—Poc se te n'ha de donar—li digué Clitarcos.—Ton nom està per sobre tota calúnnia: la bellesa de tes obres te l'abriga.

—Es que per aquí és per on comencen a atacar-me. De la deessa Atenea no diuen pas que no sigui bella, imponent, serena i sublim, sinó...

—Què?—exclamaren alguns, ensems.

—Que no he emprat en ella tot el tresor d'or que em van donar per a ornar-la.

—I qui és l'impostor infame?

—Una dona: una dona a qui no vaig donar el vot per al premi de Bellesa en el concurs celebrat, fa cosa de vuit dies, essent jo president del jurat.

—Havies de fer-la perseguir—digué Clitarcos.—En què s'ocupen, doncs, els sicofantes?

—Jo li vaig aconsellar calma—respongué Pericles, que acabava d'arribar.—Tot hauria recaigut llavors sobre mí. Ella ja anava contant a tothom la seguretat que tenia d'obtenir el premi.

—I dirien que jo havia causat el seu desengany—digué Aspàsia, treient el cap al costat de Pericles.

—Tens raó, Aspàsia—digué llavors